

**AKDENİZ'DEN
TOROSLARA KİLİKYA-1
AZGİT VE GEBEN KALELERİ**

Dr. Hasan BUYRUK

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi AŞ' ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-399-716-8	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Akdeniz'den Toroslara	47518
Kilikya-1 Azgıt ve Geben Kaleleri	Baskı ve Cilt
Yazar	Vadi Matbaacılık
Hasan BUYRUK	Bisac Code
ORCID iD: 0000-0001-5006-0990	HIS000000
Yayın Koordinatörü	DOI
Yasin DİLMEN	10.37609/akya.2274

Kütüphane Kimlik Kartı

Buyruk, Hasan.

Akdeniz'den Toroslara Kilikya-1 Azgıt ve Geben Kaleleri / Hasan Buyruk.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.

151 s. : fotoğ, harita, çizim. ; 160x235 mm.

Kaynakça var.

ISBN 9786253997168

1. Tarih.

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi AŞ

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Çukurova Bölgesi'nde bilimsel çalışmalarımızın ilki, Adana Arkeoloji Müzesi uzmanlığım sırasında müze müdürlüğü yönetimi altında gerçekleşmişti. Bu vesile ile Çukurova'da hüküm süren medeniyetler ve onların geride bıraktığı kültür varlıkları ile tanışarak, inceleme imkânı bulmuştum. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapmakta olduğum Doktora eğitimi de etkili olarak, bu bölgedeki kültür varlıklarına olan ilgimin daha da artmasına vesile oldu. Nitekim Doktora tez aşamasında hocam Prof. Dr. Haldun Özkan ile bölge ile ilgili alan çalışması yaparak, konu olarak da Akdeniz'den Kapadokya'ya uzan Kuzey Kervan Yolu ve üzerindeki kaleleri inceleme kararına vardık. Bu vesile ile Yumurtalık Limandan başlayan ve Gez Beli üzerinden Çukurova'yı terk eden, yaklaşık 250 km söz konusu yol, defaten kat edilip, üzerindeki tüm kültür varlıkları tespit edilerek kataloglandı ve çalışma 2011 yılında tamamlanarak savunulup kabul edildi.

Coğrafya Çukurova, alan da Bizans olunca, bu çalışmalar zamanla başka çalışma fikrini doğurdu. Bu bağlamda bölgenin Ortaçağ askeri ve Hıristiyan dini mimarisi üzerine alan çalışmaları ile devam etti. Doktora tezimizin verdiği birikimle bölge yol ağı ve üzerinde kurulu kaleler çalışmamızın rotasını tespit etmiş oldu. Bu bağlamda Kharit Mimarlık Bürosu'ndan Tuğba GÜNAY hanımefendinin daveti üzerine Azgıt ve Geben kaleleri üzerinde bilimsel çalışmalar fırsatı elde etmiş olduk ve kendisinin yaptığı çizimleri bizimle paylaşması neticesinde de elinizdeki kitabı hazırlama fikri doğmuş oldu. Planlar, kesitler, rölöve çizimleri ve restitüsyon çizimleri üzerinde uzun uzun fikir teatisi, zor koşullar ve yakıcı Çukurova sıcağı altında yorucu çalışmalar neticesinde, kalelerin coğrafi konumu, tarihçeleri, tanımlamaları ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

Bu kitabın amacı genel anlamda kalelerin, özelinde ise Azgıt ve Geben Kalelerinin kökenlerini, gelişimini ve mekânsal dağılımını tespit etmek ve bunların yerel topoğrafya ile ilişkilerini incelemektir. Bu, Kilikya bölgesindeki kırsal ve kentsel bağlantı ve savunma gelişiminin daha geniş bağlamı içinde ise Ortaçağ savunma yapılarını anlamamıza katkıda bulunacaktır. Her ne kadar kalelerin

çoğu hala nispeten iyi korunmuş olsa da Nüfusun sürekli artması ve yerleşimin genişlemesi, Kilikyadaki bu askeri tahkimatı tehdit etmektedir. Şimdiye kadar, Azgıt ve Geben Kaleleri hakkında bildiklerimiz, bazı arkeologlar, tarihçiler ve seyyahlar tarafından yapılan seçilmiş makaleler, birkaç monografi ve popüler araştırma çalışmalarıyla sınırlıydı. Pek çok siyasi ve kültürel nedenden dolayı bu tür askeri tahkimatlar, ulusal kalkınmanın ve kültürel çeşitliliğin bir parçası olarak hiçbir zaman hak ettiği ilgiyi görememiştir. Bundan sonra taşınır taşınmaz tüm kültür varlıklarının hak ettiği gerçek değeri görmesi en büyük dileğimizdir.

Bu eserin ortaya çıkmasında bilimsel belge, kaynak ve bilgilerin yanı sıra, kitap da değinilen kaleler ile ilgili ulaşılabilen, günümüze kadar yapılmış bilimsel çalışmalar, araştırma ve derleme eserler ile diğer çalışmalar temin edilmeye çalışılmış, sözü edilen konular ile ilgili tez, kitap ve makaleler esas alınmıştır. Bunun için gerek tüm çalışmalarında gerekse bu kitabın elinize ulaşmasında emeği geçenlerden; Başta büyük emek sarf ederek hazırladığı çizimler ile katkı sağlayan Mimar Tuğba GÜNAY'a, Arazi çalışmaları için Gaziantep'den, Kahramanmaraş ve Andırın'a ulaşımımızı sağlayan Mimar İbrahim ÖZE, Editörlüğü üstlenen ...'a, bölüm başkanımız Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN'a, mesai arkadaşım Prof. Dr. Şerife TALİ'ye, Doç. Dr. Seçkin EVCİM'e, son okumayla düzelteleri yapan Arş. Gör. Gülferi AKIN ERTEK'e, çalışmalar sırasında Kozan'da bizi misafir eden Güler DEMİRER'e; Alper DEMİRER, eşi Meral ve Oğlu M. Kemal DEMİRER'e; yoğun çalışma ve huysuzluklarımı tolere eden eşim Dr. Emine Anıl BUYRUK ve telefonla moral destek sağlayan oğlum Ata BUYRUK'a, son olarak da bu eserin sizlere basımını sağlayan Akademisyen Yayınevine teşekkür etmek istiyorum.

Prof. Dr. Hasan BUYRUK

ORDU 2024

İÇİNDEKİLER

Askeri Tahkimatın Gözdesi Kaleler.....	5
Kaleyi Oluşturan Mimari Öğeler.....	7
Anadolu'da Kale Mimarisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci.....	12
Ortaçağ'da Doğu Kilikya	24
Azgıt Kalesi	35
Azgıt Kalesi Şapeli	71
Geben Kalesi	74
Değerlendirme	127
Kaynakça	142

KAYNAKÇA

- Abül-Farac, Gregory, *Abül-Farac Tarihi*, 1, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1999.
- Akurgal, Ekrem, *Anadolu Uygarlığı*, Net Turistik Yayınları, İstanbul 1989.
- Alptekin, Coşkun, *Türkiye Selçuklular, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, 8, Çağ Yayınları, İstanbul 1989.
- Altuğ, Kerra, "Ermeni-Haçlı İlişkileri", *Yeni Türkiye*, 20 (60), Eylül-Aralık 2014, ss. 242-246;
- Arık, Rüçhan, *Kubadabad*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000.
- Arseven, Celal Esat, *Sanat Ansiklopedisi*, I, M.E. B. Yayınları, İstanbul, 1983.
- Arseven, Celal Esat, *Sanat Ansiklopedisi*, II, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1983.
- Artun, Erman, Koz, M. Sabri, *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- Aurenche, Olivier, "Cafer Höyük", *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, (Ed. Nezh Başgelen), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, ss. 92-94.
- Bahadır, Gürhan, *Antakya Haçlı Prensligi*, Hatay 2013.
- Baydur, Nezahat, *Kültepe (Kaniş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.
- Bayhan, Ahmet Ali, "Güneydoğu Anadolu Kalelerinde Memluk İzleri" *XV. Türk Tarih Kongresi 3.Cilt*, 11-15 Eylül 2006, Ayrıbasım, Ankara 2010, s. 711-728.
- Becks, Ralf, "Yüksek Troia Kültürü: Troia VI/VIIa", *Troya Efsane ile Gerçek Arası Bir Kente Yolculuk*, (Ed. Ekrem Işın), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002; ss. 84-93.
- Belli, Oktay, "Urartular", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, I, Görsel Yayıncılık, İstanbul 1982, ss. 139-208.
- Bilici, K., "Alanya Kalesi Örneğinde Ortaçağ Arkeolojisinin Geleceğine Yönelik Kaygılar", VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak., Fen-Edebiyat Dergisi*, 7 (1), 2004, ss. 92-94.
- Boran, Ali, "Osmanlı Dönemi Kale Mimarisi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 350-360.
- Boran, Ali, "Türk Sanatında Kale Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 878-892.
- Buyruk, Hasan, *Kilikya Ermenileri 2 Kale, 2 Sülale*, Akademisyen Yayınları, Ankara 2018.
- Buyruk, Hasan, *Sis'i (kozan) Akdeniz'den Kapadokya'ya Bağlayan Kervan Yolu Kaleleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008.
- Caneva, İsabella, "Mersin Yümüktepe", *Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar*, (Ed. Nezh Başgelen), Çev. Bilgi Altınok, *Yeni Bulgular*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007, ss. 203-216.
- Cerasi, Maurice M., *Osmanlı Kenti: Osmanlı İmparatorluğunda 18. ve 19. yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, Çev. A. Ataöv, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.
- Cezar, Mustafa *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1977.
- Çambel, Halet, "Karatepe-Aslantaş Öyküsü", *Boğazköy'den Karatepe'ye Hititbilim ve Hitit Dünyasının Keşfi*, (Ed. Fatma CANPOLAT), Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2001, ss.122-142.
- Çambel, Halet, Günay, Reha, (Toydemir) Sabuncu, Ayyüz, *Kumkale Toros Eteklerinde Bir Haçlı Kalesi*, Ege Yayınları, İstanbul 2007.
- Çamurdan, A. Cevdet, *Kozan'ı Tanıyalım*, Önder Matbaası, Ankara 1973.
- Çilingiroğlu, Altan, *Urartu Tarihi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No 77, İzmir 1994.

- Demirci, Mustafa, "Abbasiler Döneminde Adana ve Çukurova'nın İskanı ve İslamlaştırılması", *Tarihte Adana ve Çukurova*, I, Adana 2016, ss. 309-324.
- Dunbar, J. G., Boal, W. W. M., *The Cilician Kingdom of Armenia*, (Ed. T. S. R. Boase), Scottish Academic Press, Edinburg&London 1978.
- Edwards, Robert W., *The Fortifications of Armenian Clicia*, Washington 1987.
- Ener, Kasım, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, Berksoy Matbaası, İstanbul 1961.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Erzen, Afif, *Doğu Anadolu ve Urartular*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- Eyice, Semavi, "Kale", *Türk Ansiklopedisi*, XXI, M.E.B. Yayınları, Ankara 1974, 136-142.
- Farid, Shahina, "Yerleşmenin Gelişimi", *Topraktan Sonsuzluğa Çatal Höyük*, (Ed. Mine Haydaroğlu), Çev. Gül Pulhan, Mary Işın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, ss. 163-170.
- Fedder, Rodin, Thomson, Jhon, *Crusader Castles*, London 1957.
- Foss, Clive, "İznik'in Bizans Surları 260 - 1330", *Tarih Boyunca İznik*, (Ed. Işıl Akbaygil, Halil İnalçık, Oktay Aslanapa), İş Bankası Yayınları, İstanbul 2004, ss. 249-261
- Gough, Michael, "Anazarbus", *Anatolien Studies*, 2, Ankara 1952, ss. 85-150.
- Gökhan, İlyas, "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler" *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, ss. 1-36.
- Gökhan, İlyas, "Türkiye Selçukluları Zamanında Maraş Uç Beyliği (1071-1258)", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), Ocak 2016, ss. 115-173.
- Gökhan, İlyas, Çelik, Mehmet Yusuf, "Harun Reşid ve Oğulları Döneminde Adana ve Çevresi", *Tarihte Adana ve Çukurova*, I, Adana 2016, ss. 325-352.
- Grastang, Jhon, *Explorations in Clicia Excavations at Mersin:1938-39*, Liverpool 1939.
- Gündoğdu, Hamza, *Dulkadrlı Beyliği Mimarisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.
- Gür, Selçuk, *İlk İnsandan Selçukluya Anadolu Uygarlıkları ve Antik Şehirler*, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2007.
- Güzeloğlu, Selçuk, *Van ve Çevresine Tarihi ve Arkeolojik bir Bakış*, Biber Yayınları, İstanbul 1996.
- Hasol, Doğan, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1990.
- Honigmann, Ernst, "Misis", *İslam Ansiklopedisi*, VIII, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1971, ss. 364-373.
- İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçukname)*, I, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Kalloslyn, Kevork, "Selçuklular ve Ermeniler Kilikya Ermeni Krallığının Doğuşu ve Çöküşü", *Yeni Türkiye*, 20 (60), Eylül-Aralık 2014, ss. 223-229.
- Karul, Nemci, Çakay Kepçe, Sedef (Ed.), *Gökyüzünden Arkeolojik Türkiye*, *Arkeo Atlas* (Ocak 2010).
- Kihtir, Tuğrul, *Anadolu'da Bizans, Haçlılar, Selçuklular*, İstanbul 2017.
- Langlois, Victor, *Voyage Dans la Cilicie et Dans Les Montagnes du Taurus Execute Pendant Les Annees 1852-1853*, Paris 1861.
- Lawrence, T. Edward, *Crusader Castles*, Michael Haag Ltd., London 1986, s. 47.
- Macqueen, J.G., *Hititler ve Hititler Çağında Anadolu*, Çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2001.
- Mellaart, James, *Çatal Höyük A Neolithich Town in Anatolia*, Londra 1967.
- Mellaart, James, *Yakın Doğunun En Eski Uygarlıkları*, Çev. Bilgi Altınok, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1988.
- Merçil, Erdoğan, "Türkiye Selçukluları", *Türkler Ansiklopedisi*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 503-528.
- Muscarella, Oscar W., "The Central Anatolian Plateau: The Tombs of Alaca Höyük", *Art of The First Cities*, (Ed. Joan Aruz With Ronald Wallenfels), Metropolitan Müzesi Sanat Yayınları, New York 2003, ss. 277-288.
- Naumann, Rudolf, *Eski Anadolu Mimarlığı*, Çev. Beral Marda, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975.

- Neve, Peter, *Hattuscha Information*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 1987.
- Ostrogorsky, Georgy, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Ödekan, Ayla, "Kale", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1997, s. 932.
- Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Özdoğan, Aslı, "Çayönü", *12000 Yıl Önce "Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı" Neolitik Dönem*, (Ed. Nezh Başgelen), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, ss. 89-91.
- Özgüç, Tahsin, "Alaca Höyük İmparatorluğun Çekirdek Bölgesinde Bir Kült Merkezi", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk*, (Ed. Wenzel JACOB), Bonn, 2002, ss. 468-470
- Özgüç, Tahsin, *Kültepe-Kaniş/Nesa Sarayları ve Mabetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Özkan, Haldun, "Saltuklu Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi*, VIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 72-82.
- Prawer, Joshua, *The World of the Crusades*, Quadrangle Books, New York, 1972.
- Ryan, William, Pitman, Walter, *Nuh Tufanı Tarihi Değiştiren Olaylara İlişkin Yeni Bilimsel Keşifler*, Çev. Dursun Bayrak, Arkadaş Yayınları, Ankara 2003.
- Sams, G. Kenneth, "Gordion ve Frigler", *Friglerin Gizemli Uygarlığı*, (Ed. Hakan Sivas, Taciser Tüfekçi Sivas), Çev. Gürkan Ergin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, ss. 49-58.
- Schirmer, Wulf, *Hitit Mimarlığı*, Çev. Beral Marda, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1982.
- Sevgen, Nazmi, *Anadolu Kaleleri*, Doğu Matbaası Ltd., Ankara 1960.
- Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- Sevim, Ali, Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Sevim, Ali, Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Sevin, Veli, *Yeni Assur Sanatı I Mimarlık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Solmaz, Gürsoy, *Erzurum ve Kars Yöresi Kaleleri XI-XV. Yüzyıl*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994.
- Sözen, Metin, Tanyeli, Uğur, *Sanat Kavramı ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- Tarhan, M. Taner, "Urartu Başkenti Tuşpa; Van Kalesi", *Urartu: Savaş ve Estetik*, (Ed. Filiz Özdem), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, ss. 85-102.
- Taşkın, Ünal, "Vahram Kroniği'ne göre Çukurova'nın Siyasi Durumu", *Tarihte Adana ve Çukurova*, I, Adana 2016, ss. 361-375.
- Texier, Charles, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihçesi ve Arkeolojisi*, I, II, III, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara 2002.
- Turan, Osman, *Selçuklular Devrinde Türkiye Tarihi, Siyasi Tarih Alparslan'dan Osman Gaziye (1071-1318)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1984.
- Urfalı Meteos, *Vekayiname (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1131-1162)*, Çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara 1987.
- Ülkü, Osman, *Kars ve Ardahan Tabiyaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2006.
- Wycherley, R.E., *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu*, Çev. Nur Nirven-Nezh Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1993.
- Yıldız, Âdem, *Kaleler Şehri Osmaniye*, Osmaniye Valiliği Yayınları, Ankara 2007.
- Yılmaz, Leyla, *Antalya 16. yüzyılın Sonuna Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002.